

IRODALOM

Könyvek és csodák

Két sárga — vagy tán arany-ezüst? — könyv.* Mindkettőt az *Ecclesia* adta ki, mindkettő regény, de konkrét történeti anyagot, hiteles dokumentumokat vagy köztudott, hitünkkel megerősített történetet dolgoz fel. Mindkettőt századunk írója írta, hogy közelhozza, valóssá tegye a mai olvasó számára a közeli vagy réges-régi múltat, természetessé a természetfelettit.

Tartally Ilona könyvének szerény alcíme — *A máriapócsi kegykép története* — nem árulja el, amit az utolsó lapon jegyez meg az író: a csodatevő kép „regényes életrajzát” olvashatjuk benne. A könyv első kiadása 1946-ban jelent meg, ez a mostani, második is teljesen elfogyott már, amikor ezeket a sorokat írom.

A pócsi Máriát kamaszkoromban Ady Endrétől kaptam, nyilván nemcsak én. Szerettem idézni az Ady-verset, olykor vitákban térítőn hadakozván fiúbarátaim „szép bűnei” ellen; később, felnőtt fejjel gyakran tervezgettem, hogy elmegyek hozzá egyszer, hozzá is, erre a határmenti búcsújáróhelyre, annyi más búcsújáróhely után.

Tervezgettem, s az elmúlt nyáron, Bécsben töltött júliusomban, bizony megszégyenítette tudatlanságomat a vallás dolgaiban egyébként nem épp buzgó költőbarátom, Határ Győző: Londonból írt levelében arra kért, mondjak el érte egy Üdvözlégyet a Stephanskirchében a pócsi Szűzanya előtt.

Nem tudtam, hogy ott van, oda került a csodatevő Kép, nem sokkal keletkezése, első könnyezése után; nem ismertem a történetét, amit oly szuggesztíven állít elénk Tartally Ilona könyve. Cselekménye a tizenhetedik század utolsó évtizedében játszódik; az író a rendelkezésére álló forrásanyag felhasználásával, az archaizálás stílárnyelvi eszközeivel eleveníti meg a kis nyírségi falu életét, mutatja be a szegényebb és

a módosabb parasztok, jobbágyok és nemcsak magatartását és gondolkodásmódját; s a Csoda fényének sugárzása megértővé szelídíti a kálmunistákat, elhomályosítja az ellentéteket az Unió óta Rómához hű görög katolikusok és a római katolikusok között.

A kor, melyben a regény lejátsszódik, a török kiűzését követő zűrzavaros, forrongó időszak, a fokozódó osztrák elnyomás időszeke; a csodatevő Kép békét áraszt a viszályok tüze közt, világosságot a homályba. Lipót császár a magyarok királya is, és hatalmában áll Bécsbe vitetni a kis falu kincsét; a csodatevő Kép segedelmével verheti le Savoyai Jenő hadserege a törököt Zimonymál, de ugyanez a Kép, illetve Az, akinek festett földi mása: az Istenszülő Szűz Mária önthet erőt a fiatal Rákóczi Ferenc szívébe-lelkébe is, hogy meghallja a nép panaszát, s felkészüljön addig alig sejtett hivatására.

A máriapócsi csodatevő Kép — és későbbi, Bécsből Pócsra küldött másolata — növeli a hívőkben a hitet, erősíti a reményt, tökéletesíti a szeretetet; s miként a Kép attól nyerte hatalmát, akit ábrázol, Tartally Ilona könyve is attól érdekes, vonzó és élvezetes olvasmány, amit tárgyául választott: a pócsi Mária szépséges történetétől.

Az a Csoda, a természetfeletti esemény, amiről a másik, most kiadott kötet szól, Izaiás próféta könyvében íratott meg: „Íme a szűz méhében fogan és fiút szül...” A mű szerzője korunk legkiválóbb lengyel katolikus prózaírója, Jan Dobraczyński; lengyel címe *Az Atya árnyéka*, magyar címe *József, az ács*; fordítója Balássy Péter.

Dobraczyński neve világszerte ismert, számos nyelvre lefordított könyvel közül eddig a *Nikodémus levelei*-t olvashattuk magyarul. A lengyel szerző érdeklődése — miként e két példából is láthatjuk — olyan területek felé fordul, melyek mintegy a Szentírás peremvidékét alkotják; írói képzelete egy-egy félhomályba burkolt alakot emel ki, az üdvtörténet epizód szereplőit állítja teljes megvilágításba.

Szent József-könyvét Dobraczyński a lengyel primás, Stefan Wyszyński kéré-

* Tartally Ilona: *Ékes virágzás*. Ecclesia, 1980.

Jan Dobraczyński: *József, az ács*. Ecclesia, 1980.

sére írta, de mondanivalója bizonyára régóta izgatta, a feladat régóta motoszkálhatott benne. Milyen is lehetett a Szent Család, ez a látszatra minden más családhoz hasonló, de valójában annyira rendkívüli, a természetfelettség szálaival egybeszótt kis emberi-isteni közösség? Egy család, ahol a férfi, az apa, példásan teljesíti a családfő kötelességeit, de alapvető, természetes férji jogairól eleve lemond... arról mond le, ami a férj, az apa tisztében „test szerint való”, viszont éppen azt teljesíti is, ami „test szerint való”, hiszen a voltaképpen „test szerinti” Atya nagyon is „Lélek szerint” lebeg a kis család felett...

József az, aki eltartja a családot, és aki minden bajtól oltalmazza; ő az, aki gondozza, neveli a gyermekeit, átadja neki tudását, megtanítja a mesterségére, de kész lemondani mindarról, amit egy férfiember az utódjától remél. József az, aki megteremti az otthont, amiben megszülethet, felnővekedhet az Isten fia, az Emberfia.

Milyen lehetett József? És milyen az „eljegyzett felesége”, Mária? Milyen lehet két ember szerelme, akik közül az egyik, a férfi, teljes szívvel-lélekkel, minden kivánságával és önmegtágadó lemondással csak a feleségét szereti; a másik, a nő viszont megosztja szerelmét a földi férfi és a Magasságbeli között: elsősorban a Magasságbeli között; hozzája tartozik, de azért gyengéden szereti a férjét is, hűséges, gondos, ragaszkodó élettársa.

Dobraczyński regényében Máriát Mirjamnak hívják; vidám, derűt és nyugalmat árasztó, de egyúttal határozott, magabiztos, szinte férfiasan önálló gondolkodású fiatal leány. Már kislánykorában szüzességi fogadalmat tett, s ezt megvallja Józsefnek, amikor az feleségül kéri. Józsefnek már akkor el kell magát a lemondásra szánnia, még mielőtt a Magasságbeli ereje beárnyékolná a Szület.

József aránylag későn házasodik meg. Egyre halogatja a döntést, pedig ő a családban, Dávid király családjának elszegényedett ivadékaik közt az elsőszülött. Nem akar a hagyományos módon, valamelyik lány szüleivel kötött meg egyezés alapján, párt választani: jelet vár, isteni sugallatot. S amikor a család messzire szakadt tagjai hírül hozzák, hogy Heródes részéről veszedelem fenyegeti, a király potenciális vetélytársat láthat Dávid kései ivadékában, József búcsút vesz Betlehemtől, a szülői háztól, és Názaretbe indul.

Dobraczyński József alakjának megrajzolásakor biztos ösztönnel megtalálja azt a tulajdonságát, fő jellemvonását, ami az átlagférfiaktól, Judea-beli kortársaitól megkülönbözteti. József tiszteli, nagyra becsüli a nőket, az asszonyokat; hiszi, hogy a női lélek a férfiénál semmivel sem alábbvaló, hogy a nő szerepe, feladata különleges tiszteletet érdemel. Mindenütt védelmébe veszi, segíti a nőt, például vándorútja során is, és amikor Mirjam kezét megkéri, természetesnek tartja, hogy ne a gyámja, Kleofás, hanem maga a lány döntse el: hozzámege-e?

Mirjam maga dönt arról is, hogy meglátogatja rokonát, Erzsébetet, még csak nem is szól előre jegyesének; ő tudja, mit vár a látogatástól: a bizonyosságot, az angyali üdvözlét jó hírének megerősítését. És később, amikor már József felesége, ugyancsak gyakran megesis, hogy ő dönt, vagy legalábbis ő figyelmezteti Józsefet: ne aggódj, majd a Magasságbeli segít. Majd Ő megadja az útmutatást.

Dobraczyński könyvében az angyalok rendszerint furcsa, hirtelen kinyíló fehér virágok képében jelennek meg: akkor is, amikor személyes üzenetet hoznak, és akkor is, amikor a pásztorokat vezérlik a betlehemi barlangistállóhoz.

Dobraczyński alaposan kidolgozza a József és rokonsága közt kiélesedett ellentét mozzanatait: egyetlen betlehemi rokona sem hajlandó befogadni, testvérei is bezárják előtte a kaput, azért kénytelen szülni készülő feleségével a barlangba húzódni, saját földcsekéje határában. És lám, később kiderül, hogy okkal félték tőle: hisz csakugyan pusztulást hozott rájuk, Heródes lemészároltatja a család összes csecsemőit... (Itt akadunk a könyv legbántóbb sajtóhibájára: hisz nem Rómában, hanem Rámában hallik jajszó!)

Izgalmasan szép a menekülés, az egyiptomi út leírása; egyáltalán, Dobraczyński könyvében különösen valószerűek a sziklás-hegymászós vándorutak, az az érzésem: a szerző nagy Tátra-járó lehet, s alighanem az ilyen borzongatón áhítatot keltő vándorlások tapasztalatai is — amikor a lábunk előtt lépten-nyomon megnyíló szakadékok mélysége még végtelenebbé teszi, de közelebb is hozza az eget: Isten fölségét a teremtésben éppúgy, mint azt a helyef, ahova oly könnyű, épp itt, általlépnünk — forrásai lehetnek a lengyel író valóságos hitének.

Furcsán hatnak, de jó szívvel elfogadhatók a kised, majd gyermek Jézus Dobraczyński költötte szavai; bár bizonyára épp ilyenkor, az Istenfiúnak a Szentírás szövegén kívül eső bemutatásakor a legnehezebb az író dolga. Viszont szívszorítóan jó „költés” a Názáretbe visszatérő Szent Család találkozása az útmenti keresztfákkal, a keresztre feszítettekkel: ennek az „előrevetítésnek” teljes írói hitele van.

Derús, napsütötte táj Dobraczyński könyvének „természetes” közege: nemhiába sárga a könyv borítólapja. Ezt a derút, ezt a sugárzást nem tompítják az éjszakák és a viharok, és ezt a derút és sugárzást erősítik fel, emelik meg a természetfeletti erők. Olyan modern közvetlenséggel, hogy az olvasók úgy érzé- zék: mi sem könnyebb, mint belépni ebbe a világba, otthon érezni magunkat a Szent Család körében. Elrettentően reális a könyv gondosan kidolgozott „politikai” közege: Heródesnek és családtagjainak ábrázolása, az udvari élet, az intrikák és gyilkosságok morbid természetessége. Amit a szélesebb néprétegek nemigen éreznek meg a saját bőrükön: élvezhetik a „boldog békevilág” jótéteményeit a római birodalom áldásos partfogása alatt.

Hadd szóljak egy szót a fordításról: kitűnő. Balássy Péter a szorgalmas, alapos munka, a mesterségbeli tudás tökéletesítése terén méltó tanítványa Józsefnek, az ácsnak. Akitől a munka szeretetét is megtanulhatjuk. Is.

„Isten a szeretet.” Természetfeletti-e a szeretet? Az életünkben? Legyen természetes, a maga természetfelettségében. Erre tanít bennünket a Szent Család története. Szent József élete. Jan Dobraczyński könyve, amelynek megjelenést immár a második kiadása is.

KERÉNYI GRÁCIA

□

Irodalmi hanglemek

A Weöres-lemez (Hungaroton, LPX 13849) címlapján Borsos Miklós klasszikus szépségű plakettje látható. A Pilinszky-lemez (SLPX 13838) borítóján a szerző kézírása, a hátlapon arcképe, a megszokott talányos mosollyal és az elmaradhatatlan cigarettával.

A Weöres-lemez az élő klasszikus bemutatására vállalkozott, kinek életműve körül időnként fel-fellángolnak a viták, de ezek aligha írhatnak neki. A Pilinszky-lemez viszont az élő embert hozza hallásközelbe. Azt a költőt, aki bölcs belenyugvással figyel a jövőt, s egy-egy váratlan bőségu periódusa után ismételten a cigarettafüst mögé rejtőzik.

A Weöres-lemezt Török Tamás rendezte. Megrendezte, a szó szoros értelmében. A Pilinszky-lemez hátlapján Maár Gyula neve szerepel rendezőként, ő azonban tapintatosan a háttérben maradt, s a költőre bízta, tolmácsolja és értelmezte maga a verseit. Weöres Sándor verseit kitűnő színművészeink tolmácsolják, Pilinszky viszont egyszemélyes színházat játszik.

Alighanem izlés dolga, ki melyik megoldást tartja helyesebbnek. Ha fél szemmel a jövőre kacsintunk — és minden hanglemes ezt teszi, hiszen konzerválja a hangot a majdani nemzedékek számára —, akkor kevésbé vitatható: sokkal izgalmasabb, maradandóbb a költő hangját hallanunk. (Ez az elv természetesen nem érvényes a régi korok költészetére, itt azonban több-kevesebb fáradtsággal ki lehet választani a poeta szándékát leghibeppen tolmácsoló, autentikus előadót. Hamariában hadd hivatkozzunk egyetlen példára: Petőfi Szülőföldemen című versét aligha lehet szebben és hitelesebben elmondani Latinovits Zoltánnál.) Bármilyen szép egy Babits-vers értő előadásban, az egyszeri élmény forróságát, a teremtés nagyszerű folyamatát és indulatát akkor érezzük egyértelműnek, amikor a költő furcsa, kántáló hangján szólal meg az Esti kérdés.

Évtizedekkel ezelőtt, a magyar hanglemesgyártás hőskorában jelent meg az a nagylemez, melyen a Nyugat nagy korszakának néhány írója tolmácsolja egy-egy művét. Ezen hallható a fenti Babits-vers, Móricz elbeszélése — az övé sem kevésbé jellemző hang és előadás — s még jó néhány reveláló mű. Ez a mérce azóta is. Meglehet, az író nem jó előadó. Kicsit dadog. Selypít. Mégis, ő a leghitelesebb tolmácsa saját alkotásának. Mindeneke előtt neki kell megadni a lehetőséget, hogy olvasója és hallgatója elé álljon.

Talán nem kell tovább magyarázgatnom, miért érzem kivételes élménynek Pilinszky János lemezét, s miért fogadom kissé hívősebben a Weöres-lemezt. Az előbbi sugárzását az utóbbi klasszicizált, leszűrt tökéletessége nem tudja

feledtetni. Már csak azért sem, mert Weöres Sándor maga is szuggesztív, érdekes előadó. S azért sem, mert a Weöres-versek — ki tagadná — vannak annyira talányosak, hogy főként a szerzőre volnánk kíváncsiak, mit kezd ő velük.

Nyomatékosan szeretném hangsúlyozni, hogy e sorokkal nem a két költő jelentőségéről, művészi értékéről mondok ítéletet. Két lemezről, kétféle gyakorlatról van szó. Ha már a technika lehetővé teszi, hogy nagy költőink hangját megörökítsük, s ha a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat helyes érzékkel ismerte föl az irodalmi lemezekben rejlő értéket, bátrabban és nagyvonalúbban kellene kihasználni az írói önértelmezés segítségét.

Pilinszky Jánosnak nyilván könnyebb válogatnia a maga életművéből, mint Weöres Sándornak a magáéból. Pilinszkynek szinte mindegyik „alapverse” szerepel a lemezen, míg a Weöres-válogatást kissé esetlegesnek érezzük. A költészetét alaposabban ismerők bizonyára kapásból felsorolnának még jó néhány verset, mely érdemesebb a felvételre.

Talán majd legközelebb...

VILÁGLÍRA. (Szerkesztette: Lator László és Siklós Olga. Hungaroton, SLPX 13843—47)

Vannak hanglemezek, melyek nem az egyszeri érdeklődést elégítik ki, hanem „hosszú távra” készülnek. Hiszen a zenei előadások változnak, egy-egy műről alkotott felfogásunk is módosul, a világirodalom azonban akkor is világirodalom marad, ha a szavatok és előadások fél százada mások voltak is. E kivételesen érdekes lemez mindenestre tisztában van az izlésváltással, így azt a pillanatot rögzíti, amit épp az imént éltünk át, s ezt vállalja az utókor előtt is.

Némi merészség is kellett ahhoz, hogy lemezen megjelenjék a „világlíra”, hisz bármily terjedelmes is egy ilyen felvétel, csak a töredék elenyésző hányadát adhatja. Lator László nagyszerű ízlése kellett hozzá, hogy e kis töredék mégis elhithető erejű legyen, s ne hagyjon hiányérzetet a hallgatóban. Könnyű volna megemlíteni egy-egy vers hiányát, vagy lajstromot gyártani kimaradt kedves költőinkről. A legjelentősebb korszakok, irányzatok hiánytalanul megtalálhatók, azaz bárki képet nyerhet a lemezek alapján arról a furcsa, napjainkban azonban teljes valóságáig vált irodalmi jelenségről, melyet Goethe nyomán világirodalomnak nevezünk.

Egy kivételes, sugallatos egyéniség segít felfedezésében: Latinovits Zoltán. S mellette sok érdekes, korrekt, olykor megrendítő szavakat, melyek harminc-negyven év után hiánytalanul reprezentálják majd a korizlést. Latinovits azonban alighanem megmarad akkor is; ő hiánytalanul tudta és ismerte a titkot: a mindenkori költőegéniség verseibe rejtett önvallomását, s azt hozza felszínre. Így válik a Világlíra az ő nagy jutalomjátékává, melyet a többiek tapintatosan ellenpontosznak.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY: A VÉN CIGÁNY. JÓZSEF ATTILA: ÓDA. (Varietas delectat sorozat. Hungaroton, LPX 13851)

Ha az előző válogatás kapcsán az előadói ízlés változásáról szóltunk, ez a lemez bizonyosága lehet a versekhez való viszonyunk változásainak is. A vén cigány-t néhány évtizeddel ezelőtt még abban a szeltemben tanították az iskolában, melyet Gyulai Pál nyomán makacsul őrzött a közhiedelem. „Egy őrült”, „egy szent őrült” képzettársításait hallotta ki a versből a kitűnő irodalomtudós, s az ő „hallása” hosszú időre megszabta a vers utóéletét. Odry Árpád és Somlay Artúr romantikus pátosza, túlcsigázott szenvedélye ezt a Vörösmartyt ébreszti. A többiek, Gábor Miklós, Mensáros László és Latinovits Zoltán már azt a költőt szólaltatják meg — más és más árnyalatokra ügyelve —, akít elsőnek talán Babits állított az érdeklődés középpontjába tanulmányaiban, s a modern filológiai kutatások tettek közkinccsé. Hogy melyik kép az igazi, nem kétséges. Hogy melyik szavaltat a legmegragadóbb? Nos, érdemes mindet végighallgatni, mert mindahánynak van számunkra fenséges mondanivalója, igaz emberi üzenete. — Ami igazán döbbenetes: József Attila tragikus halála óta alig több mint negyven év telt el, de ennyi idő is elég volt a vele kapcsolatban kialakult és egy ideig szívósan hagyományozott versolvasói ízlés lassú megváltozására. Néhány évig Major Tamás értelmezését éreztük az egyetlen autentikusnak. E válogatás azonban már új lehetőségeket villant föl, a vers új rétegeit emeli ki a homályból, Besenyei Ferenc és Sinkovits Imre jóvoltából. Básti Lajos előadásában pedig tanúi lehetünk annak, ahogy a zaklatott emberi érzések elcsitulnak, s megkezdődik a klasszicizálódás folyamata.

(R. L.)

Biblikus archeológia

A magyar teológiai szakirodalomban jelentkező hiányt pótolta a Református Zsinati Sajtóosztály gondozásában megjelentetett Tóth Károly püspök könyve, *A régészet és a Biblia* (Budapest, 1978). A református könyvkiadásban a mű előzményének tekinthető a *Bibliai Atlasz* (1972), a régészeti eredményeket dokumentáló és a feltárásokat felhasználó kötet; Tóth Károly mostani könyve pedig az archeológia izgalmas kutató munkájába avatja be a Szentírás alaposabb ismeretére törekvő olvasót.

A mű részben a katolikus könyvkiadás adósságát is törleszti, s ha kézbe vesszük, lapozgatjuk, bizonyára sokunknak eszébe jutnak a századunk első felében alkotó, archeológiában is otthonos professzoraink: Kühár Flóris benccés, aki *Egyetemes vallástörténet*-ében (Szent István Társulat, 1936) régészeti feltárásokra támaszkodott; Artner Edgár, akinek a legutóbbi katolikus kiadásban megjelent régiségtan köszönhető (*A keresztény ókor régiségei*, Szent István Társulat, 1958), s nem utolsósorban Aisleitner József, a szemitológia nemzetközi hírű tudósa.

A régészet a biblikus teológia egyik nélkülözhetetlen segédtudománya. Ma, amikor az embereknek néha többet mond egy kiásott cserépdarab, mint köteteket betöltő teológiai fejtegetés hibátlan logikájú következtetései, a régészet — a tárgyi emlékek feltárásával és értékelésével — felbecsülhetetlen szolgálatot tehet a Szentírással foglalkozó érdeklődőknek és a kinyilatkoztatás történelmi hátterében ténszerűen is tájékozódni kívánó hívőknek.

A Szentírás nem történelmi mű, s még „történelmi”-nek nevezett könyvei is sokszor hallgatnak fontos, olykor az egész akkori világot érintő eseményekről; de még ott is, ahol dátumszerű pontossággal „emlékeznek”, olyannyira sajátos formában teszik, hogy csak az archeológia segítheti ki a történelmi összefüggéseket kereső és a ténszerű közlésekre fogékony olvasót, akinek annál is inkább

jogos ez az igénye, mivel az üdvtörténet és a történelem — ha egymással nem is azonos — szétválaszthatatlanul összetartozik. — A Szentírás rendkívül speciális történelmi érdeklődését így összegzi Tóth Károly (ld. 48. o.): „Rendkívül érdekes dolog, hogy míg a perzsa kornak nyoma van az ószövetségi történetírásban, az ún. intertestamentális kor eseményeit, például a Makkabeusok szabadságharcát pedig csak az apokrif könyvek dolgozták fel, addig a Nagy Sándor fellépését követő mintegy 170 év történetét dióhéjban ugyan és jelképes előadásban, leírja Dániel könyvének 11. része, különös tekintettel arra a küzdelemre, amelyet az elsőbbségért folytattak Szíria és Egyiptom uralkodói. Érdemes a bibliai — magában véve homályos — szövegének néhány részletét összehasonlítani az ókori történetíróktól (Polübiosz, Josephus) ismert eseményekkel.”

A szerző a bibliai régészet tárgyi leleteinek (építészeti maradványok, temetkezőhelyek, használati tárgyak) számbavétele után tekinti át az archeológiai feltárások talán legbecsesebb emlékeit, az írásos emlékeket. Ez a rész csak a Palesztina területén előkerült leletanyagot mutatja be — mivel a már említett *Bibliai Atlasz* szöveggyűjteménye számos idevonatkozó textust közlött —, s pusztán az írástípusok szemléltetésére törekszik. Ez az egyetlen, mindössze ötoldalas fejezet fölillantja a már feltárt leletek értékelési problémáit. Palesztina — írja Tóth Károly (ld. 165. o.) — „a népek és kultúrák találkozási helyén feküdt”, s így „majdnem minden ókori keleti írástípus emlékei föllelhetők... Előfordul emlékoszlop egyiptomi hieroglifákkal éppúgy, mint mezopotámiai ékírással írt levél cseréptáblákra.”

A tájékozódást segíti a könyv illusztrációs anyaga is, amelyet részben az Elsevier kiadó bocsátott rendelkezésre. Az a kiadó, mely a *The Making of the Past* sorozatban jelentette meg P. R. S. Morrey művét, a *Biblical Lands*-ot (Oxford, 1975). E mellé a kiállításában roppant igényes és nagyvonalú könyv mellé minden szígyenkezés nélkül állíthatjuk a kivitelben sokkal szerényebb, jó értelemben vett népszerűsítő kiadványt, *A régészet és a Bibliá-t*.

GICZY GYÖRGY

SZÍNHÁZ

Nádas Péter drámája Győrött

Kockaszerű terembe érkezünk. Kétoldalt, egymással szemben frissen ácsolt tribünök, akár egy sportcsarnok padsorai. A tribünöktől jobbra és balra eső falakat tükrök borítja, így minden mozdulat színe és fonákja látható. A téglalap alakú játékkeret lengőajtókkal határolt építmény osztja két részre, egy nagyobb szobára, illetve egy kisebb konyhára. A szoba a játék kezdetén üres, csak a térelválasztó téglafalat borítja ember nagyságú, keretezett portré. A bútorok a konyhában vannak halomba rakva, szürke ponyva alatt: a lakásban takarítás kezdődik.

A színpadon, s a rajta játszódó cselekményben minden valóságosnak tűnik. A három szereplő, a hatvankét éves Klára (Olsavszky Éva), a harminckét éves Zsuzsa (Bajcsay Mária) és a húszéves Jóska (Bán János) nehéz fizikai munkával felsúrolják a simára gyalult padlót, majd visszaállítják helyükre a bútorokat. Közben Klára meghal (feltehetően), Zsuzsát lelövi Jóska, a falra akasztott, majd a takarítás idejére eltávolított portré (András-Angster László) pedig feltámad. Ami látható és hallható, az mégsem azonos a valósággal. Erre figyelmeztet már a cselekményi idő terjedelme is, amely nem a színpadi akciókhoz szabott, hanem a szöveg hosszúságához: pontosan annyi ideig tart a szoba súrolása, amennyi idő a szöveg elmondásához szükséges. Az előadás módjával kapcsolatban pedig az író maga utal arra, hogy a darab *con amore* játszandó, tehát „a szeretetteljes bensőségességnek azon a szintjén, ami megengedi, hogy a kimondott szóról ne lehessen egyértelműen eldönteni, vajon nem *elhallgatott gondolat-e*”.

A színpadon folyó játék: mélytudati párbeszéd, amelynek egy horizontális és egy vertikális térvetülete van a hagyományos cselekményű tér-idő vonatkozások helyett. A vízszintes sík a személyiségek jelenbeli meghatározottságát ábrázolja. A háztulajdonos Klára öreges vonzódását a fiatal férfirokonhoz, féltékenységét Zsuzsával, az új takarítónővel szemben, akiben fölismeri önnön sorsát. Jóska szexuális motívumokkal keveredő anyakomplexusát a Klárával tartott kap-

csolatban, s a női nem iránti vonzódását Zsuzsa személyében. Zsuzsa cselédi függőségét és asszonyi fölényét Klára ellenében, az érett nő szerelmi eszességét — amely tekintetbe veszi a létbiztonság igényét is — a Jóska iránti vonzalomban. A horizontális síkon pedig a következő szöveg „játszódik le”: Zsuzsa fölébreszti a fiatalalamber vágyait. Klára észreveszi a kibontakozóban levő kapcsolatot, s megkísérli megakadályozni azt; kezdetben a közöttük szokásos lelki aktusok felidézésével, amelyeknek lényege, hogy Jóska csak *vele* tud igazán *önmagával* beszélni; később az egzisztenciális függés hangsúlyozásával. Zsuzsa mégis fokozatosan fölénybe kerül: magára vonja Jóska figyelmét, takarítónői sorsa elmondása révén pedig fölidézi Klárában elmúlt ifjúságát. Később átveszi szerepét. Klára előbb passzívvá, majd szenvedővé válik, végül annyira megszűnik a jelenléte, hogy a darab befejezésekor nem tudható, szőnyegbe göngyölt teste vajon élettelenül tűnik-e el a kanapé alatt, vagy lényegtelenége csak jelképesen fejeződik ki ezáltal. Helyette — szerepében — Zsuzsa marad a színen.

A vertikális sík az emlékezés területe, s a középpontjában ugyancsak Klára áll, pontosabban: Klára és a falon függő portré. A hatvankét éves asszony élete a képen megfestett, furdódresszes gentleman-hez fűződik, róla szól minden monológja és dialógja. A cselekmény során elsősorban arra kell ráeszmélnie, hogy András nem folytatható Jóskában, másodsorban arra, hogy Jóska elérkezett a szuverenitás pillanatához, s az ő kalandjában számára már nincsen szerep. Ugyanekkor azonban Jóskában is lejátszódik Klára és András élettörténete, mindenekelőtt András öngyilkossága, amelynek pontos okait ugyan nem ismerhette meg, de sejtji: az nem lehet független Klára személyiségétől. A két sikvetület szintézise, *térdimenziója*: a drámai megoldás. Jóska fölismeri Zsuzsában Klárát, önmagában Andrást, és fellázad a számára szabott életszerep, a létezés kánonja ellen. Megkeresi a ponyvával letakart komódban a furdódresszes férfiú hagyatéka gyanánt örözt pisztolyt, s a kifejtet pillanatában megöli vele Zsuzsát. A szín elcsendesül, majd hatalmas robajjal ledől a téglafal, és kilép mögüle úszóöltönyében András. A legprózaibb hangon törülközőt kér, aztán megbontanak két üveg Okocym Biert, s békésen elhevernek a romok között. Ebben a pillanatban válik